

10. Яворівський Руслан, Вільгушинська Зоряна. Аналіз географічної структури флори ботанічного заказника місцевого значення «Могिला». *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії* : матер. XXVI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Переяслав, 30 квітня 2020 р.). Переяслав : б. в., 2020. С. 8–11.

Наконежна Анастасія

Науковий керівник – асис. Яворівський Руслан

АНАЛІЗ ВИДОВОГО СКЛАДУ ROSACEAE JUSS. У ФЛОРИ ЗОЛОЧІВСЬКОГО РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Родина Розові (*Rosaceae* Juss.) – одна з найчисельніших родин флори земної кулі, до структури якої належать близько 100 родів та 3 000 видів. На території України в умовах природної флори та як декоративні трапляються представники 40 родів та 289 видів *Rosaceae* (близько 9,6 % від загальносвітової чисельності видів родини) [3]. Флористичні дослідження планетарного масштабу у кінцевому рахунку проектуються в площину їх проведення на регіональних рівнях, що сприяє створенню найбільш оптимальних умов для збереження раритетної компоненти флори певного регіону. Тому аналіз видового складу родини *Rosaceae* Juss. у межах Золочівського району Львівської області є **актуальним** за змістом досліджень й має вагоме практичне значення.

Мета досліджень полягала у проведенні комплексного аналізу систематичної структури родини Розові у межах досліджуваного регіону, зокрема, ареалів поширення видового різноманіття, дослідження популяцій регіонально-рідкісних, червонокнижних та ендемічних видів флори і розробка комплексу практичних рекомендацій щодо оптимізації природокористування на Золочівщині.

Для реалізації поставленої мети вирішувалися наступні завдання **завдання**:

- аналіз фізико-географічних умов Золочівського району щодо сприятливості зростання на його території представників досліджуваної родини;
- проведення детального аналізу головних діагностичних ознак родини *Rosaceae* Juss. та її основних таксонів;
- складання переліку або анотованого списку видів родини Розові, котрі трапляються на території району дослідження;
- виявлення чи підтвердження ареалів поширення раритетної фракції *Rosaceae* та встановлення головних чинників, що викликають чисельне скорочення популяцій червонокнижних і регіонально-рідкісних видів досліджуваної флори;
- розробка комплексу практичних заходів та рекомендацій з метою охорони, збереження та раціонального використання представників досліджуваної родини на Золочівщині.

Об'єктами дослідження слугували види родини *Rosaceae* Juss., котрі поширені у природно-кліматичних умовах Золочівського району Львівської області.

Для реалізації мети досліджень та вирішення поставлених завдань було використано наступні **методи**: аналіз літературних джерел, колекцій фондового гербарію Львівського національного університету імені Івана Франка, проведення польових маршрутно-експедиційних і геоботанічних досліджень різнотипових рослинних угруповань з метою підтвердження або виявлення ареалів поширення представників родини Розові у межах району дослідження, збір фотоматеріалів та окремих гербарних зразків.

Практична значимість отриманих результатів досліджень полягає у тому, що вони можуть бути досить успішно використані у процесі впорядкування визначника та атласу вищих судинних рослин флори Львівської області, створенні регіональних Зеленої і Червоної книг, з метою оптимізації природокористування у регіоні, спеціалістами із охорони навколишнього природного середовища, а окремі результати вже зараз впроваджено у структуру лекційного курсу «Систематика вищих Покритонасінних рослин».

На основі аналізу літературних джерел [4, 5, 7, 8, 11, 12], матеріалів фондового гербарію Львівського національного університету імені Івана Франка (акронім LW), проведених впродовж 2017–2020 рр. маршрутно-експедиційних та геоботанічних досліджень різнотипових фітоценозів на території Золочівського району Львівської області встановлено або

підтверджено зростання 96 видів родини *Rosaceae* Juss. (33,22 % загальної чисельності у складі флори України), котрі належать до 27 родів. Таким чином, родовий коефіцієнт або середня кількість видів у роді становить 3,56.

Найбільш поліморфними родами є наступні: шипшина або троянда (*Rosa* L.) – 24 види, перстач (*Potentilla* L.) – 14 видів, таволга (*Spiraea* L.) та глід (*Crataegus* L.) – по 6 видів, яблуня (*Malus* Mill.) та суниця (*Fragaria* L.) – по 5 видів, ожина (*Rubus* L.) – 4 види, гравілат (*Geum* L.), парило (*Agrimonia* L.), слива (*Prunus* L.) та черемха (*Padus* Mill.) – по 3 види. Двома видами презентовані наступні роди: горобина (*Sorbus* L.), ірга (*Amelanchier* Medik.), гадючник (*Filipendula* Mill.) та вишня (*Cerasus* L.). Доволі значна кількість родів досліджуваної флори – 12 (44,4 % загальної кількості) є монотипними, тобто включають лише один вид.

Також нами було підтверджено зростання у районі дослідження двох видів родини *Rosaceae* Juss., які занесені до «Червоної книги України. Рослинний світ (2009)» [1, 2, 9, 10], зокрема:

1) *горобина берека* – *Sorbus torminalis* (L.) Crantz. Природоохоронний статус виду у районі дослідження – зникаючий. Поодинокі або групами по 3–5 дерев, що збереглися у місцях, малоприсаєднаних для господарської діяльності (круті схили ярів, берегів річок) зростає в околицях сіл Жуличі та Черемошня. На території району дослідження охороняється у межах комплексних пам'яток природи місцевого значення «Жулицька гора» та «Свята гора». З метою збереження чисельності виду необхідно заборонити вибірково рубку дерев, руйнування місць їхнього зростання, вирощувати у ботанічних садах і дендропарках.

2) *шипшина Чацького* – *Rosa czackiana* Bess. Природоохоронний статус виду у районі дослідження – вразливий. Ендемік зі складного поліморфного комплексу *Rosa gallica* L. s. l. Поодинокі або популяціями площею 1–5 м² трапляється на вапнякових відслоненнях та серед чагарників в околицях села Митулин. На території Золочівського району охороняється у структурі комплексної пам'ятки природи загальнодержавного значення «Гора Вапнярка» (околиці с. Митулин). З метою збереження чисельності необхідно проводити системний моніторинг стану і динаміки розвитку наявних популяцій, заборонити порушення умов місцезростання через неконтрольоване викошування, випалювання, надмірне випасання худоби та заліснення схилів.

Окрім того, у межах Золочівського району Львівської області нами було підтверджено чи виявлено ареали поширення 6 регіонально-рідкісних видів, зокрема: глід озброєний (*Crataegus praearmata* Klok.), який зрідка поширений на кам'янистих вапнякових відслоненнях, трав'яних схилах та серед чагарників у околицях сіл Новосілка та Митулин; перстач пісковий (*Potentilla arenaria* Borkh.), котрий спорадично зростає на пісках, степових ділянках та кам'янистих вапнякових схилах у околицях сіл Новосілка, Підлисса та Ремезівці; перстач простертий (*P. humifusa* Willd. ex Schlecht.), що розсіяно трапляється на степових ділянках, сухих трав'яних схилах, кам'янистих відслоненнях, лісових галявинах, на піщаних породах в околицях сіл Трудовач, Червоне та Сасів; гадючник звичайний (*Filipendula vulgaris* Moench), який спорадично поширений на трав'яних схилах, луках та лісових галявинах у околицях сіл Ремезівці, Підлипці та Білий Камінь; шипшина еліптична (*Rosa elliptica* Tausch), котра зрідка зростає серед чагарників та на кам'янистих відслоненнях у околицях хутора Лісовий та шипшина Шмальгаузена (*R. schmalhausiana* Chrshan.), що зрідка трапляється серед заростей чагарників, на схилах горбів та ярів переважно на кам'янистих відслоненнях в околицях села Верхньобуж.

Основними факторами, котрі визначають зменшення чисельності популяцій червонокнижних і регіонально-рідкісних видів родини *Rosaceae* Juss. на території Золочівського району Львівської області вважаємо наступні [6, 9, 10]:

- вирубування мішаних широколистяних лісів та їх заміна монокультурними, вибірково вирубування береки як цінної деревини для виготовлення музичних інструментів (*Sorbus torminalis* (L.) Crantz.);
- руйнування екоотопів внаслідок видобутку корисних копалин (вапняків, крейди, пісковиків) (*Crataegus praearmata* Klok., *Potentilla arenaria* Borkh., *Rosa elliptica* Tausch);
- розорювання й інтенсивне господарське освоєння залишкових лучно-степових та степових екоотопів (*Potentilla arenaria* Borkh., *Potentilla humifusa* Willd. ex Schlecht.);
- збирання рослин населенням як лікарської сировини (*Filipendula vulgaris* Moench);

□ руйнування екоотопів через випалювання та розорювання, надмірне випасання худоби (*Rosa czackiana* Bess., *Rosa schmalhauseni* Chrshan.).

З метою охорони, збереження, раціонального використання та відтворення раритетних видів родини Розові у районі дослідження необхідно:

□ здійснювати системний моніторинг стану і динаміки чисельності популяцій червонокнижних та регіонально-рідкісних видів флори, а у разі їх чисельного скорочення оперативно встановлювати фактори, що його спричинюють;

□ у випадку виявлення нових ареалів поширення раритетних видів флори рекомендувати створення у цих місцях об'єктів природно-заповідного фонду, а також вирощувати рідкісні види на присадибних ділянках та у ботанічних садах;

□ заборонити неконтрольовану заготівлю рідкісних видів флори з метою їх використання як лікарських чи декоративних видів, порушення екоотопів внаслідок видобутку корисних копалин, вирубування лісів, неконтрольованого випасу худоби, випалювання та господарського освоєння залишкових ділянок лучно-степової рослинності;

□ ініціювати видання регіональних Зеленої і Червоної книг, регулярно інформувати місцеве населення про стан природоохоронної роботи у засобах преси, радіо та телебачення;

□ клопотати перед постійною комісією з питань охорони навколишнього середовища, сільського господарства та земельних відносин Золочівської районної ради (голова – Цебрій Ігор Анатолійович), стосовно створення заповідних ботанічних урочищ місцевого значення у околицях села Ремезівці з метою збереження популяцій *Potentilla arenaria* Borkh. і *Filipendula vulgaris* Moench. та в околицях хутору Лісовий для збереження популяцій *Rosa elliptica* Tausch.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барна М. М. Червоні книги України. Рослинний світ (1980, 1996, 2009): таксономічні, географічні та соціологічні аспекти / [Барна М. М., Яворівський Р. Л., Герц Н. В. та ін.] // Освіта та наука на хім.-біол. ф-ті Терноп. нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка (1940–2010): регіон. наук.-практ. конф. (20–21 травня 2010 р., с. Гутисько Бережанського р-ну Тернопільської обл.): матер. конф. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2010. – С. 12–15.
2. Мосякін С. Л. Рослини України у світовому Червоному списку / С. Л. Мосякін // Укр. ботан. журн. – 1999. – № 1. – С. 79–88.
3. Нечитайло В. А. Ботаніка. Вищі рослини / В. А. Нечитайло, Л. Ф. Кучерява. – К.: Фітосоціоцентр, 2001. – С. 265–278.
4. Определитель высших растений Украины / [Д. Н. Доброчаева, М. И. Котов, Ю. Н. Прокудин и др.]. – Киев: Наук. думка, 1987. – С. 156–177.
5. Собко В. Г. Рід *Rosa* L. (Rosaceae) у флорі Тернопільського плато / В. Г. Собко, О. В. Ключенко, Р. Л. Яворівський // Інтродукція рослин. Міжнар. наук. журн. – К.: Наукова думка. – 2004. – № 4. – С. 10–13.
6. Собко В. Г. Інтродукція рідкісних і зникаючих рослин флори України / В. Г. Собко. – К.: Наукова думка, 1996. – 284 с.
7. Тахтаджян А. Л. Система Магнолиофитов / А. Л. Тахтаджян. – Л.: Наука, 1987. – 439 с.
8. Флора УРСР: в 12 т. / за ред. Д. К. Зерова. – К.: Вид-во АН УРСР, 1954. – Т. 6. – С. 5–301.
9. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – С. 573–581.
10. Яворівський Р. Л. Статус природоохоронної території як визначальний фактор збереження фіторізноманіття / Р. Л. Яворівський, Г. Л. Лендєнєва // Тернопільські біологічні читання – Ternopil Bioscience – 2018: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 20-річчю заснування Голицького біостанціону ТНПУ імені Володимира Гнатюка (19–21 квітня, Тернопіль). – Тернопіль: Вектор, 2018. – С. 63–65.
11. Яворівський Руслан. Видовий склад родини Rosaceae Juss. у флорі Золочівського району Львівської області / Руслан Яворівський, Анастасія Наконечна // Матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи» (30 квітня 2020 р.). – Конін–Ужгород–Бельско-Бяла – Київ: Посвіт, 2019. – С. 349–351.
12. Wierdak Sz. Zapiski florystyczne z Opola / Sz. Wierdak // Ibid. – 1926. – 51. – P. 55–74.